

ՀՀ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՃԸ ԴԳՆԱԺԱՄԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ

Չնայած վերջին տարիներին հանրապետությունում հաստատագրվող տնտեսական աճին՝ դեռևս ձևավորված չեն այն բոլոր նախադրյալները, որոնք անհրաժեշտ են տնտեսության տարբեր ոլորտների, այդ թվում՝ գյուղատնտեսության զարգացման համար: Ներկայումս հանրապետությունում ծառացել են ռազմավարական նշանակություն ունեցող՝ պարենային ինքնապահովվածության աստիճանի բարելավման, երկրի պարենային անվտանգության ապահովման հիմնախնդիրներ, որոնք կարող են լուծվել առաջին հերթին տեղական արտադրության հնարավորությունների առավել արդյունավետ օգտագործման միջոցով, քանի որ առաջնահերթ անհրաժեշտ պարենի պահանջարկի 55-60%-ը բավարարվում է տեղական արտադրության հաշվին: Ինչպես պարենային ապահովվածության, այնպես էլ պարենային անկախության լուծման համար առաջին հերթին անհրաժեշտ է ապահովել հանրապետության ագրոարդյունաբերական համակարգի համաչափ և կայուն զարգացումը՝ բարձրացնելով աշխատանքային, նյութատեխնիկական, ֆինանսական, բնական և այլ ռեսուրսների օգտագործման արդյունավետությունը:

Ագրոպարենային համակարգը 2004-2008թթ. ՀՆԱ-ի կառուցվածքում կազմել է 25%, իսկ գյուղատնտեսությունը՝ 18,8%: Մյուս ճյուղերի համեմատ ՀՆԱ-ի ընդհանուր անկման վրա գյուղատնտեսությունն ավելի քիչ է տուժել: Ուրեմն՝ գյուղատնտեսության զարգացման վարկավորման պայմաններում այն կդառնա ավելի կայուն և հուսալի:

Աղյուսակ 1

Հիմնական մշակաբույսերի ցանքատարածությունները և կառուցվածքը¹

Մշակաբույսերը	1990թ.		2007թ.		2008թ.		2009թ.		2010թ.	
	հազ. հա	Կառուցվածքը, %	հազ. հա	Կառուցվածքը, %	հազ. հա	Կառուցվածքը, %	հազ. հա	Կառուցվածքը, %	հազ. հա	Կառուցվածքը, %
Հացահատիկային մշակաբույսեր	138.2	54.6	176.2	57.6	172.8	56.8	171.0	57.2	171.0	56.3
Կարտոֆիլ	22.4	9.0	31.6	10.3	34.3	11.3	32.0	10.7	31.5	10.4
Բանջարեղեն	18.0	7.2	25.6	8.4	24.2	8.0	23.9	8.0	24.0	8.0
Բոստան	4.8	2.3	5.9	1.9	5.4	1.8	6.0	2.1	6.0	2.0
Կերային մշակաբույսեր	65.0	26.1	65.0	21.2	65.3	21.5	63.2	21.3	67.0	22.2
Տեխնիկական մշակաբույսեր	1.9	0.8	1.6	0.5	2.4	0.8	2.4	0.8	3.2	1.1
Ընդամենը ցանքային տարածությունը	250.3	100	305.9	100.0	304.4	100.0	300.0	100.0	301.7	100.0
Պտուղ	50.2	63.2	38.0	70.5	36.7	68.6	37.0	69.2	39.0	68.8
այդ թվում՝ բերքատու	36.3	x	32.4	x	31.1	x	31.7	x	33.4	x
Խաղող	29.2	36.8	15.9	29.5	16.8	31.4	16.5	30.8	17.7	31.2
Այդ թվում՝ բերքատու	24.6	x	14.1	x	14.4	x	14.3	x	15.3	x
Ընդամենը բազմամյա տնկարկներ	79.4	100.0	53.9	100.0	53.5	100.0	53.0	100.0	56.7	100.0

¹ ԱՎԾ տվյալներ, 2010թ.:

Գյուղատնտեսական արտադրության արդյունավետ զարգացումը խոչընդոտում են գյուղական տնտեսությունների փոքր չափերը և գյուղատնտեսությունն ու գյուղը սպասարկող ենթակառուցվածքների դանդաղ ձևավորումը: Մեկ գյուղացիական տնտեսությանը բաժին է ընկնում 1/4 գյուղատնտեսական հողատեսքեր, այդ թվում՝ 1/1 վարելահող: Վարելահողերի 33%-ը կամ 150 հազար հա նպատակային նշանակությամբ չի օգտագործվում: Հրատապ լուծում պահանջող խնդիր է գյուղացիական տնտեսությունների խոշորացումը: Հողօգտագործման հիմնախնդիրների մասին են վկայում գյուղացիական մշակաբույսերի ցանքատարածությունները և բազմամյա տնկարկների տարածքները (աղյուսակ 1):

Ըստ ՀՀ ԱՎԾ տվյալների՝ 2009թ. հանրապետությունում կատարվել է 298.1 հազար հա ցանք անցյալ տարվա 304.4 հազարի դիմաց:

Հիմնական բուսաբուծական մթերքների արտադրության ծավալները ներկայացված են աղյուսակ 2-ում:

Աղյուսակ 2

Հիմնական մշակաբույսերի համախառն բերքը և բերքատվությունը¹

Մշակաբույսերը	Չափի միավորը	2007թ.	2008թ.	2009թ.	2010թ.
Հացահատիկային մշակաբույսեր					
Համախառն բերքը	հազ.տ	452.5	415.4	359.1	416.5
Բերքատվությունը	ց/հա	25.9	24.1	22.6	24.5
Կարտոֆիլ					
Համախառն բերքը	հազ.տ	583.9	648.6	579.1	617.0
Բերքատվությունը	ց/հա	183.3	188.7	184.4	196.0
Բանջարեղեն					
Համախառն բերքը	հազ.տ	845.3	825.3	793.1	876.0
Բերքատվությունը	ց/հա	324.0	321.4	327.1	365.0
Բոստան					
Համախառն բերքը	հազ.տ	206.3	182.2	210.9	222.0
Բերքատվությունը	ց/հա	350.6	334.5	350.6	370.0
Պտուղ					
Համախառն բերքը	հազ.տ	260.2	317.8	332.8	305.0
Բերքատվությունը	ց/հա	79.7	101.2	104.4	91.3
Խաղող					
Համախառն բերքը	հազ.տ	218.9	185.8	203.5	222.6
Բերքատվությունը	ց/հա	153.6	128.0	144.9	145.5

Հիմնականում, ինչպես երևում է աղյուսակի տվյալներից, ցանքատարածությունների ավելացման և որոշ չափով ինտենսիվացման մակարդակի բարձրացման հաշվին է ավելացել հացահատիկի, բանջարեղենի և կարտոֆիլի համախառն բերքը: Որոշ տեղաշարժ է նկատվում այգեգործության մեջ: Խաղողագործության զարգացումը խոչընդոտում են խաղողի որոշ տեսակների անհամապատասխանությունը վերամշակող արդյունաբերությանը և շուկայի պահանջներին, ագրոտեխնիկայի ոչ լիարժեք կատարումը և այգիների բարձր նոսրությունը:

Ժամանակակից գյուղատնտեսության զարգացման ուղին արդյունավետության բարձրացումն է, արդիական տեխնոլոգիաների և կառավարման համակարգի կիրառումը: Այն, որ

¹ Նույն տեղում, էջ 320-304:

դեռևս ցածր է գյուղատնտեսական մշակաբույսերի բերքատվությունը, խոսում է ինտենսիվացման ցածր մակարդակ ունեցող գյուղատնտեսության մասին:

Գյուղատնտեսական արտադրության ինտենսիվացման գործում բացառիկ նշանակություն ունի հողերի ոռոգումը: Հանրապետության 232.9 հազար հա ոռոգելի հողատարածքներից փաստացի ոռոգվում է 156.0 հազար հա: Թեև պետական աջակցությամբ զգալի աշխատանքներ են կատարվել ոռոգման համակարգերի վերականգնման և զարգացման ուղղությամբ, սակայն դեռևս կան բազում խնդիրներ՝ կապված ոռոգման համակարգի կատարելագործման հետ: Ջրի ազգային ծրագրերն իրականացնելու համար սահմանվել են կարճ (2010թ.), միջին (2010-2015թթ.) և երկարաժամկետ (2015-2020թթ) ծրագրեր, որտեղ հիմնական միջոցառումներն են՝ ոռոգման տեխնոլոգիաների վարկավորումը, ոռոգման նոր ձևերի ներդրումը և անցումը տեխնիկական ոռոգման ինքնահոս եղանակի:

Լուրջ խնդիր է պարարտացման հարցը: Վերջին տասնամյակում 10 անգամ կրճատվել է հանքային և 18 անգամ օրգանական պարարտանյութերի և համարյա 10 անգամ էլ բույսերի պաշտպանության միջոցների օգտագործումը:

Անմխիբար վիճակում է գյուղատնտեսական տնտեսություններում նյութատեխնիկական ապահովման և արտադրական սպասարկման կազմակերպման գործընթացը:

Ներկայումս գյուղտեխնիկայի և սարքավորումների ավելի քան 95%-ի շահագործման ժամկետը լրացել է: Տեխնիկայի սեփականատերերի մեծ մասն ի վիճակի չէ ապահովելու աշխատանքների պահանջը, բավականին դժվար է վառելիքի և պահեստամասերի ձեռքբերման հարցը: Տեխնիկայի սեփականատերերն իրենց կամքն են թելադրում, և գյուղացու համար դժվար է հողամշակման ծախսերը վճարել, և հետևաբար տիրապետող է դառնում ձեռքի աշխատանքը: Հրատապ պահանջ է տեխնիկայի համատեղ տնօրինման և օգտագործման անհրաժեշտությունը:

Ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի պայմաններում հանրապետությունում զարգացած որոշակի դրական ցուցանիշների հետ մեկտեղ, ինչպես գյուղատնտեսական մթերք արտադրող, այնպես էլ վերամշակող արդյունաբերական ձեռնարկություններում շարունակում են գոյություն ունենալ բազմաթիվ հիմնախնդիրներ, որոնց լուծումն առանց ֆինանսական լուրջ ներդրումների գործնականում անհնարին է:

Ագրոպարենային համակարգի զարգացման ներկա փուլում, հաշվի առնելով գյուղական աղքատության բարձր մակարդակը (25,5%), աշխատուժի շուկայում գյուղացիության որոշակի անմրցունակությունը, ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի բացասական ազդեցությունը, արմատապես փոխված հողօգտագործման համակարգը և հողակտորների մասնատվածությունը, առանձնահատուկ կարևորություն է ստանում գյուղատնտեսության արտադրական և սպասարկող ենթակառուցվածքների արդիականությունը՝ գյուղատնտեսական կոոպերացիայի զարգացմամբ, որի իրականացման համար անհրաժեշտ է պետության նպատակային աջակցությունը:

Ավելին, ըստ միջազգային փորձի, գյուղատնտեսության ոլորտում ինտենսիվ տեխնոլոգիաների կիրառումը, որպես կանոն, ստեղծում է տնտեսվարող սուբյեկտների կրճատում, մեկ տնտեսության հաշվով հողատարածության բարձրացում և ի հաշիվ աշխատանքի արտադրողականության բարձրացման՝ զբաղվածների թվի նվազում: Կարևորելով տնտեսավարման բազմաձևության և կամավորության սկզբունքը՝ կոոպերացիայի զարգացումն անհրաժեշտ է հստակ ներկայացնել գյուղացիական տնտեսությունների և կոոպերատիվների առավելություններն ու թերությունները՝ կարևորելով այն, որ գյուղացիական խորհրդատվական, բացատրական պարզաբանումների շնորհիվ գյուղացին համոզվի, որ անդամագրվելով չի

կորցնում հողի նկատմամբ իր սեփականատիրության իրավունքը, քանի որ այն իրավաբանորեն հաստատագրված է կանոնադրական փաստաթղթերում:

Տնտեսությունների խոշորացումը կոռպորացման միջոցով արդիական է ինտեգրման գործընթացների խթանման և երկրի մակրոտնտեսական կայունացման և առաջընթացի տեսանկյունից: Այսպես, արտաքին առևտրի ապրանքային կառուցվածքում պարենի և հումքի բաժինը (2004-2008թթ.) կազմել է արտահանման 14,3%-ը և ներմուծման 17,1%-ը: 2009թ. 2008թ. համեմատ մոտ 30-35%-ով կրճատվել են գյուղատնտեսական ծագման արտադրանքի արտահանման ծավալները, որից էլ տուժել է գյուղատնտեսական մթերքների վերամշակող արդյունաբերությունը, մոտ 7,8%-ով պակասել է համախառն արտադրանքը նախորդ տարվա համեմատ:

2006-2008թթ. գյուղատնտեսությունում ապահովվել է որոշ տնտեսական աճ, 2006թ. այն կազմել է 0,4%, 2007թ.՝ 9,6%, 2008թ.՝ 1,3%: Ընդհանուր գյուղատնտեսական ոլորտում գրանցվել է 0,1% անկում, իսկ 2009թ. հանրապետության ընդհանուր տնտեսական անկումը կազմել է 14,4%: Գյուղատնտեսության տնտեսական կայուն աճի ապահովումը պայմանավորված է արտահանման հատուկ կողմնորոշում ունեցող ճյուղերով և արտադրություններով:

Ագրոպարենային համակարգի զարգացման միջոցով տնտեսական աճի ապահովման համար կարևորվում են նաև գիտական նվաճումները, նոր տեխնոլոգիաների ներդրումը և մասնագիտական խորհրդատվության համակարգի ինտեգրումը, որի համար պահանջվում են հետևյալ միջոցառումները.

- շարունակել գյուղատնտեսական ոլորտի տեղեկատվության, խորհրդատվության, գիտական և կադրային ապահովման հիմնախնդրի լուծման ուղղությամբ պետական քաղաքականությունը:
- Իրականացնել գյուղատնտեսական աջակցության մարզային կենտրոնների գոտիական սկզբունքով խոշորացում և կառուցվածքային փոփոխություններ:
- Իրականացնել մարզային մակարդակով գիտական-ուսումնական և խորհրդատվական կառույցների ինտեգրման միջոցով ինստիտուցիոնալ բարեփոխումներ:
- Ապահովել ուսումնական համակարգի հետևողական բարեփոխումները՝ արդիական տեխնոլոգիաներին իրազեկ աշխատանքի շուկայում մրցունակ մասնագետների պատրաստում և վերապատրաստում:
- Բարձրացնել գյուղատնտեսության աջակցության հանրապետության և մարզային կենտրոնների տեխնիկական վերազինման և մասնագիտական կարողությունների հզորացման միջոցով խորհրդատվական համակարգի արդյունավետությունը, բացահայտել ֆերմերների առաջնային կարիքները, ձևավորելով գործուն համակարգ:
Գյուղատնտեսության տնտեսական աճի ապահովումը և ծառացած մյուս հիմնախնդիրները պահանջում են գյուղի հանդեպ պետական կարգավորման և աջակցության մեխանիզմների կիրառում: